

Michal Flegl

Samuel Verner / Jozef Tkadlec - literární historik a básník

PhDr. Samuel Verner (27. 2. 1897 - 18. 7. 1976) je kromě prací literárně historických a kritických také autorem překladů i vlastní poezie pod pseudonymem Jozef Tkadlec. Narodil se v Novém Městě nad Metují, ale již v jeho dvou letech se rodiče přestěhovali do Českých Budějovic. Zde tedy Samuel (na rodinném snímku je druhý zprava) prožil dětství i mládí, až do maturity na státním vyšším gymnáziu, později zvaném Jirsíkovo. Otec rodiny (osm dětí) Václav Verner působil v Budějovicích jako kolportér biblí a náboženské literatury tehdejší Svobodné církve reformované (dnešní Církev bratrská). Kazatel této církve Antonín Chráska byl bratrem Samuelovy matky a na jeho pozvání se Vernerovi do Budějovic přestěhovali. Prostředí církve vnímavého a citlivého chlapce na celý život výrazně ovlivnilo. Po maturitě na gymnáziu (1915) následovalo studium na pražské filozofické fakultě, obor literatur a jazyků, kromě češtiny také francouzštiny, němčiny a filozofie. V roce 1925 Samuel promoval na základě dizertační práce „Umělecký vývoj Karoliny Světlé v jejím názoru a tvorbě“ v semináři prof. Jaroslava Vlčka (oponentem byl prof. Jan Jakubec). Dílo K. Světlé Vernerova zaujalo jak pro spisovatelčin filozofující přístup, tak jistě také pro její rodové evangelictví. Ještě za studií (1921) se Samuel oženil se svou kolegyní Boženou roz. Gebauerovou, příbuznou proslulého bohémisty prof. Jana Gebauera. Z jejich manželství vzešlo pět dětí. Vernerovým celoživotním povoláním se stalo knihovnictví. Léta působil v knihovně Ministerské rady (předsednictva vlády), po roce 1945 jako její vedoucí. Po jejím zrušení přešel do Státní knihovny. Ještě jako penzista se podílel na soupisu bohemik pro Základní knihovnu ČSAV.

Bohatá literárně historická a kritická tvorba S. Vernerova je rozptýlena v řadě časopisů (viz personální bibliografii v níže citovaném sborníku). Patřila mezi ně zejména Křesťanská revue, Českobratrská rodina, Kostnické jiskry, ale také literární časopisy jako Lípa, Gedeon a další. V těchto souvislostech je třeba zdůraznit dva okruhy Vernerova publikačního působení. Důležitá pro jeho tvorbu byla skutečnost, že se v mládí stal účastníkem setkávání v literárním salonu spisovatelky Růženy Svobodové, za účasti F.X. Šaldy, svého univerzitního učitele. Z tohoto prostředí vycházel časopis Lípa - revue pro prosu, poesii a kulturní život (od roku 1917). Stal se Vernerovi tribunou pro publikování jeho esejů, úvah i kritik a též jeho vlastních básní i překladů. Do tohoto literárního ovzduší patří i úzká spolupráce s Františkem Mastikem (pseudonym Jetřich Lipanský). Spolu vydávali bibliofilskou edici Izmael a literární časopis Gedeon (koncem 20. a na počátku 30. let XX. století). Verner též autorsky spolupracoval se staroříšským Josefem Floriánem. Kromě literárních kruhů se však také výrazně uplatňoval v prostředí církevním. To je onen druhý, velmi významný okruh jeho publikačního působení ve zmíněných církevních časopisech. Nelze též nepřipomenout, že na životě své církve se S. Verner po desetiletí podílel jako výrazný kazatel.

V uváděných časopisech publikoval Verner velký počet rozsáhlejších studií a článků, ale také kritických referátů či drobnějších poznámek a postřehů. Soustředil se na krásnou literaturu nejen naši, ale i světovou, zvláště slovanskou. Tak v jeho bibliografii najdeme zásadní statě o Dostojevském či Tolstém. Z českých autorů věnoval soustředěnou pozornost dílu F. X. Šaldy, právě tak jako Jakuba Demla, Pavly Kytlicové, Marie Rafajové, Františka Křeliny, Jana Kameníka a dalších autorů. Z teologů, kromě dalších myslitelů, ho zvláště zaujal J. L. Hromádka, takže se podrobně zabýval rozborem jeho prací.

Významný byl Vernerův kritický pohled na dílo Miroslava Hanuše (1907-1996), autora psychologických románů. Vernerova z jeho tvorby neobyčejně zaujaly (např. Méněcennost, Legenda o Tomášovi, Příběh o pomoci a další). Nebylo divu, autorův hluboký ponor do lidského nitra byl Vernerovi blízký. A tak se v Křesťanské revue po roce 1945 objevily rozbory Hanušova díla z Vernerova pera, psané s kritickým pochopením. Mohu dosvědčit z osobního rozhovoru s M. Hanušem i z jeho dopisu (psávali jsme si před lety pravidelně), že spisovatel považoval Vernerovy kritiky za vůbec nejlepší a nejporozumivější z toho, co o jeho díle bylo napsáno. Nebyli to však jen novodobí autoři, jimiž se Verner zabýval. Tak přispěl v rámci sledování české i světové reformační literatury k poznání díla J. A. Komenského, Jana Blahoslava či Gerharda Tersteegena.

Samuel Verner se po celý život zabýval dílem básníka Otokara Březiny (1868-1928). Měl k Březinovi nesporně blízko, ctil ho a miloval, byť nikoliv nekriticky. Jeho dílo básnické a esejistické znal jako málokdo, do důsledku ho promýšlel jak z hledisek literárních, tak filozofických a teologických. Vracel se k němu znovu a znovu a myslím, že s ním nikdy nebyl hotov. Považuji S. Vernera za jednoho z nejlepších znalců Březinova díla. Škoda, že mu nebylo dopřáno publikovat souhrnný pohled. Přípravovaný samostatný svazek edice „Zdroje a výhledy“, vydávané Kostnickou jednotou, již v letech nastupující tzv. normalizace nemohl vyjít. Vernerovy březinovské příspěvky tak zůstaly v jednotlivých svazcích Křesťanské revue a dalších církevních časopisů.

V knižně vydaném soupisu prací o Otokaru Březinovi se Vernerovo jméno nikde neobjevuje. Proč tomu tak bylo? Církevní časopisy totiž vůbec nebyly excerpovány! Není to zdaleka první případ mezi bibliografiemi vzniklými v letech ateistické propagandy. O to cennější je Vernerova personální bibliografie, otištěná v citovaném sborníku. Vrací tak Samuela Vernera po zásluze mezi přední březinology a uvádí dodatečně v širší známost trvalou přínosnost a platnost jeho příspěvků v tomto oboru. Rovněž by neměl být zapomenut Vernerův další badatelský počín. Jde o myšlenkově náročnou studii, soustředěnou na srovnání Dantovy Božské komedie a Komenského Labyrintu světa. Šlo o téma, které v sobě Verner nosil velice dlouho, mnoho o něm přemýšlel a pracoval. Výsledkem se stala rozsáhlá studie (1971), která je pěkným dokladem minuciální analytické práce, obohacující naši literaturu komeniologickou i v širším smyslu kulturně historickou.

S. Verner dlouhodobě sledoval také výtvarné umění, především malířství. Dokládá to velká řada článků o výtvarnicích a referátů o výstavách (František Bílek, Jan Konůpek, Josef Váchal ad.). Nepřístupoval k tématu jako výtvarný kritik, jeho literární projev byl postojem básníka. Tak v referátu o souborné výstavě malířského a grafického díla Josefa Lady v roce 1947 neobyčejně působivě postihl poetičnost Ladových obrazů. Takřka barevně je svým textem evokoval a ukázal za výtvarný projev k jeho obsahu. Vernerův příspěvek, psaný zřetelně s osobním zaujetím a láskou, má v ladovské bibliografii nesporně své místo. Obdobně tomu bylo i u jeho dalších příspěvků, věnovaných výtvarnému umění.

Pokud jde o vlastní básnické dílo, pak je skryto pod pseudonymem Jozef Tkadlec. Pseudonym, jak vím z Vernerova vyprávění, vznikl z básníkovy vřelého vztahu k památce jeho dědečka, tkalce z podhůří Orlických hor. Dědeček se křesťm jménem jmenoval Jozef, psáno se „z“ podle kralického překladu Bible. Tam je všude jednoznačně psáno Jozef. V českých evangelických kruzích bývala tato kralická forma užívána častěji (např. evangelický redaktor a spisovatel Jozef Miškovský z Českého Brodu).

Vernerova-Tkadlecova duchovní poezie vychází výrazně z křesťanských zdrojů s jednoznačným christocentrickým zakotvením. Básnické počátky byly spjaty se zmíněným literárním časopisem Lípa. Z tohoto okruhu také vyšla první Vernerova sbírka „Zahrada v září“ (1928). Druhá sbírka duchovní lyrické poezie má název „Dalekým i blízkým“ (1941). Obsahuje meditace inspirované novozákonní zvěstí i básně osobnější (oddíl „Domov“) až po básnické duchovní úvahy převážně s tématem času v souvislosti s ročními obdobími. Reformační motivy se staly inspirací dvou rozměrných básnických skladeb - „Poutník, jenž se vrací. Tři obrazy ze života J.A.Komenského“ (1942) a „Křest ohněm. Ohlasy Husových dnů“ (1947). Samostatnou kapitolu ve Vernerově díle představuje poezie vánoční, včetně textů k písním J. B. Foerster, vydávaná většinou v bibliofilských edicích péčí Samuelova bratra Jana Amose Vernera, evangelického faráře v Pusté Rybné a později v Daňkovicích (edice „Život a sen“). Zvláštní místo ve Vernerova torbě zaujímá rozsáhlá epická básnická skladba „Sunamitská“ s podtitulem „Starozákonní příběh o statečné ženě, proroku a dítěti“, vzniklá v letech 1939-45 (vydána jako samizdat 1972, tiskem vyšlo několik částí). Nepochybně byla inspirována válečnou a okupační atmosférou se snahou posilovat u čtenářů naději. Samizdatový svazek je ještě doplněn pozoruhodným životopisným textem „Tři úryvky z dětství oživující i pozdní věk“. Pro Vernerovu básnickou a překladatelskou tvorbu je také charakteristický jeho výrazný podíl na vzniku nových duchovních písní. „Křesťanský kancionál“ (1965) obsahuje několik desítek nového přebásnění žalmů z jeho básnické dílny i vlastních písňových textů, ale také jeho překladů cizích duchovních písní.

Tím se dostáváme k Vernerovu-Tkadlecovu překladatelskému dílu, jímž nejvíce pronikl mezi širší literární veřejnost. Celoživotní pozornost věnoval osobnosti básníka Rainera Maria Rilka (1875-1926). Zařadil se mezi přední přebásňovatele Rilkových veršů. Největšího ohlasu dosáhl přebásněním „Knihy hodinek“ (1944 v edici Pantheon nakladatele F. Borového). Vernerovo překladatelské umění bylo oceněno jako práce „plně na výši české mistrovské překladatelské techniky“ (Jaroslav Janů). Z Rilka díla vyšla ve Vernerově překladu řada dalších básnických skladeb. Verner však také překládal z francouzštiny (Alfred de Vigny, Paul Verlaine, Charles Baudelaire), z angličtiny (Oscar Wilde) i z ruštiny (A. S. Puškin, N. V. Gogol, Sergej Jesenin, Boris Pasternak).

Rozsáhlé, byť vzhledem k dobovým podmínkám publikačně rozptýlené dílo Samuela Vernera je výsledkem autorova nezměrného zaujetí a mimořádné píle. Výstižnou charakteristiku podal evangelický literární historik a teolog Bedřich B. Bašus, když napsal o „stálém úzkostném napětí mezi vysokými nároky, které klade S. Verner na literaturu, a tvůrčí nejistotou o dosažené hodnotě vlastního díla“. Z mnohaletých rozhovorů s dr. Vernerem mohu potvrdit oprávněnost této teze. S. Vernera ono napětí provázelo po celý život a domnívám se, že se s ním nikdy nevyrovnal. Přesto, nebo snad právě proto (?) vytvořil dílo, jako literární historik a kritik Samuel Verner či básník a překladatel Jozef Tkadlec, které znamená nepominutelný přínos české kultuře v široké škále jejích specifik.

Bibliografická poznámka

Souhrnný pohled přináší sborník „Poutník Jozef Tkadlec. Život a dílo PhDr. Samuela Vernera“, redigovaný Janem Štěpánem (Praha 1998). Obsahuje řadu studií, ale též přátelských a rodinných vzpomínek. Zásadní je příspěvek literárního historika Radko Šťastného. Velmi důležitá je část bibliografická, zpracovaná J. Štěpánem. Poprvé a tudíž objevně představuje Vernerovu celoživotní tvorbu takřka v úplnosti. Obsahuje celkem na tisíc (!) záznamů, včetně prací rukopisných. Součástí bibliografie je i soupis prací o jeho díle. V něm jsou obsaženy i mé příspěvky, takže je zde necituji.